

Szeroka partycypacja społeczna w planowaniu przestrzennym na poziomie lokalnym¹

The Broad Social Participation at a Local Level of Spatial Planning

Streszczenie

Niniejsza praca podejmuje temat partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym na poziomie lokalnym w Polsce. Stopniowe zwiększanie udziału społeczności lokalnych w procedurach sporządzania dokumentów planistycznych staje się obecnie niezbędnym elementem prawidłowego funkcjonowania polityki lokalnej. Niestety polskie normy prawne nie obligują do stosowania szerokich konsultacji społecznych. Także świadomość korzyści płynących z partycypacji (jak np. minimalizacja konfliktów) jest wśród elit politycznych z reguły niewielka.

Długoletnie tradycje krajów Europy Zachodniej w zakresie prowadzenia dialogu społecznego pozwalają na zastosowanie różnorodnych form komunikacji, które przy odrobinie chęci, empatii i zrozumieniu władarzy lokalnych mogą zostać swobodnie wdrożone w struktury samorządów gminnych, nie naruszając przy tym obligacji wynikających z obowiązującej ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

W treści odniesiono się do praktyk partycypacyjnych (przede wszystkim w zakresie informacyjnym) prowadzonych w podkrakowskiej gminie Zabierzów w latach 2012–2013, których celem było m.in. zminimalizowanie konfliktów przestrzennych przez włączenie możliwie największej liczby mieszkańców do udziału w procesie planowania przestrzennego.

słowa kluczowe: partycypacja społeczna, planowanie i zagospodarowanie przestrzenne, systemy informacji przestrzennej, gmina Zabierzów

Wprowadzenie

W Polsce coraz częstszym powodem dyskusji i debat naukowych staje się temat dotyczący zwiększenia udziału społeczności lokalnych w procesach decyzyjnych, w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego miast oraz wsi, tzw. partycypacji społecznej. Związane jest to z dynamicznym rozwojem gospodarczym w warunkach demokracji, wolnego rynku

¹ Artykuł został napisany w nawiązaniu do pracy dyplomowej inżynierskiej autora *Partycypacja społeczna w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym na poziomie lokalnym*, wykonanej pod kierunkiem prof. nadzw. dr hab. inż. arch. Elżbiety Kaczmarskiej na Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej, kierunku Gospodarka Przestrzenna w Krakowie w 2014 r.

oraz szerokiego dostępu do informacji, będącego skutkiem rozwoju nowoczesnych systemów przekazu elektronicznego.

Naukowe podstawy planowania przestrzennego (planistyki) wywodzą się z urbanistyki. Termin „planowanie” oznacza umiejętność przewidywania, którego rezultatem jest stworzenie planu. Planowaniem przestrzennym nazywany jest całokształt działań dotyczących zorganizowania struktury przestrzeni w skali krajowej, regionalnej lub miejscowej. Działaniom tym towarzyszy zasada integralności. Głównym celem planowania przestrzennego jest takie wykorzystywanie istniejących zasobów środowiska naturalnego i zbudowanego, aby zaspokoić potrzeby obecnych i przyszłych pokoleń (Czarnecki 1965). Mimo iż człowiek jest najważniejszym powodem, dla którego dokonuje się projektowania oraz zmian w przestrzeniach lokalnych, to jego udział w procesie sporządzania dokumentu planistycznego jest w praktyce wyraźnie ograniczony.

Celem niniejszego opracowania jest analiza dialogu społecznego w planowaniu przestrzennym na poziomie lokalnym w Polsce. Cele szczegółowe w ramach celu głównego to:

- scharakteryzowanie i ocena obecnego procesu udziału społeczeństwa w procesach sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin na podstawie obowiązującej Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2012 poz. 647) (dalej: upzp).
- zdefiniowanie korzyści wynikających z szerokiej partycypacji społecznej w zakresie planowania przestrzennego,
- przedstawienie podstawowych form komunikacji społecznej,
- analiza i ocena nowatorskich działań partycypacyjnych w zakresie planowania przestrzennego prowadzonych w gminie Zabierzów w latach 2012–2013.

Dotychczasowy udział społeczeństwa w planowaniu przestrzennym

Podstawą prawną planowania przestrzennego w Polsce jest obowiązująca obecnie Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczenia terenów na określone cele, ustala zasady ich zagospodarowania i zabudowy. Zagospodarowanie przestrzenne na poziomie lokalnym jest kształtowane przez:

– Szeroka partycypacja społeczna w planowaniu przestrzennym na poziomie lokalnym –

– Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (studium) – jest to dokument obligatoryjny sporządzany dla całego obszaru administracyjnego gminy. Określa on politykę przestrzenną gminy, w tym uwarunkowania przestrzenne oraz ogólne zasady zagospodarowania przestrzennego. Dokument ten nie jest aktem prawa miejscowego, w związku z czym nie może stanowić podstawy do wydania decyzji administracyjnych, jest jednak wiążący dla organów gminy przy sporządzaniu planów miejscowych.

– Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (MPZP) (dokumenty nieobligatoryjne) sporządzane dla wybranego obszaru gminy (np. sołectwa). MPZP określają przeznaczenie poszczególnych terenów oraz sposoby ich zagospodarowania i zabudowy. Są to powszechnie obowiązujące akty prawa miejscowego. Ich ustalenia kształtują sposób wykonywania prawa własności do nieruchomości. Plany miejscowe są materialno-prawną podstawą decyzji budowlanych.

Partycypacja społeczna to aktywny udział mieszkańców określonej zbiorowości w istotnych dla niej sprawach. W przypadku planowania przestrzennego należy ją rozumieć jako proces komunikowania się władz gminy z mieszkańcami oraz osobami zainteresowanymi, a także ich obustronnej współpracy. Podczas prowadzenia dialogu zainteresowane grupy społeczne są włączane w procedury powstawania dokumentów planistycznych w celu podejmowania kluczowych decyzji i rozwiązywania problemów lokalnych (Kwiatkowski 2003).

Przywołana wcześniej ustawa reguluje możliwość uczestnictwa w procesach tworzenia dokumentów planistycznych przez:

- wnioski do projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (art. 11 pkt 1 upzp) oraz do projektu planu miejscowego (art. 17 pkt 1 upzp);

- uczestnictwo w dyskusji publicznej nad rozwiązaniami przyjętymi w projekcie studium (art. 11 pkt 10 upzp) oraz nad rozwiązaniami przyjętymi w projekcie planu miejscowego (art. 17 pkt 10 upzp);

- uwagi dotyczące projektu studium wyłożonego do publicznego wglądu (art. 11 pkt 10 upzp) oraz projektu planu miejscowego wyłożonego do publicznego wglądu (art. 18 upzp).

Przepisy prawa określają minimalne terminy do składania wniosków/ uwag oraz możliwość udziału w wyłożeniu dokumentu planistycznego do publicznego wglądu. Złożone wnioski lub uwagi nie obligują organu wykonawczego (wójt, burmistrz, prezydent) do ich uwzględnienia. Odpowiedzi na żądania zawarte w ich treści są publikowane w formie zarządzenia organu wykonawczego. W razie „odrzucenia” określonego wniosku/uwagi wnioskodawcy nie przysługuje prawo do dalszej formy „dialogu”. Powyższy zakres

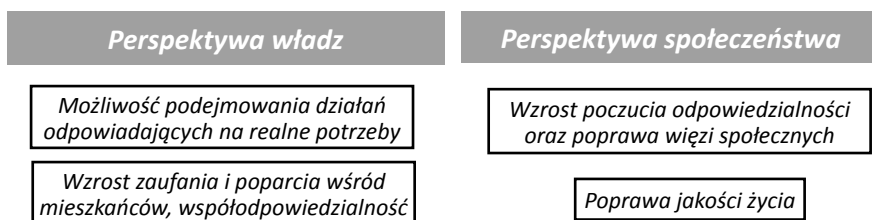
tradycyjnego udziału społeczeństwa w procesach kształtowania przestrzeni na szczeblu lokalnym jest zdecydowanie niewystarczający. Dialog społeczny powinien być bardziej aktywny i autentyczny². Wymaga to m.in. podnoszenia poziomu świadomości u obywateli w zakresie planowania przestrzennego przez odpowiednie działania edukacyjne ze strony Państwa, przy zastosowaniu odpowiednich technik komunikacji.

Korzyści szerokiej partycypacji społecznej

Aktywizacja szerokiej partycypacji społecznej w warunkach polskich jest niezwykle istotna ze względu na ciągłe funkcjonowanie w świadomości obywateli schematu przeciwstawienia interesów społeczeństwa w stosunku do działań podejmowanych przez władze, m.in. w zakresie planowania przestrzennego (Ziobrowski, Rębowska 2002).

Umożliwienie interesantom zwiększenia zakresu współpracy w procesie decyzyjnym odnośnie zorganizowania struktury przestrzennej miast oraz wsi pozwala na osiągnięcie zadowalających rezultatów wszystkim jego uczestników (ryc. 1).

KORZYŚCI PARTYCYPACJI

Ryc. 1. Korzyści partycypacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Pawłowska 2008.

Dzięki poinformowaniu możliwie największej liczby mieszkańców o przystąpieniu do sporządzenia dokumentu planistycznego na danym obszarze zwiększa się prawdopodobieństwo, że udział w takowym procesie wezmą nie tylko jednostki, które są przeciwnikami założeń zawartych w projekcie dokumentu lub kierujące się wyłącznie prywatnym interesem (jak to ma miejsce w tradycyjnych formach wyłożenia dokumentu planistycznego do publicznego wglądu), lecz również zwolennicy poszczególnych rozwiązań projektowych.

² Problem ten stał się tematem przewodnim IV Kongresu Urbanistyki Polskiej „Odpowiedzialni za miasto”, który odbył się w 2012 r. w Lublinie.

Szczególną rolę w procesie informowania i zachęcania mieszkańców do udziału w kształtowaniu przestrzeni lokalnych odgrywają spotkania o charakterze edukacyjnym pomiędzy przedstawicielami władz gminy a interesariuszami, prowadzone przed okresem obligatoryjnym sporządzania dokumentu planistycznego. Takie spotkania powodują wzrost zrozumienia terminologii i samego sensu planowania przestrzennego wśród mieszkańców, a tym samym przyczyniają się do minimalizacji konfliktów oraz nieporozumień na późniejszym etapie udziału społeczeństwa.

Odpowiednio przeprowadzone działania partycypacyjne dają społeczności lokalnej poczucie, że jej zdanie na temat kształtu i funkcjonowania otaczającej przestrzeni może się naprawdę liczyć. Zostaje ona włączona do wspólnej odpowiedzialności za ład przestrzenny i wizerunek miasta lub wsi. Wzrasta przy tym zaufanie do przedstawicieli władz samorządowych oraz poczucie wspólnoty wśród samych mieszkańców. Obraz przestrzenno-architektoniczny miasta/wsi w większym stopniu odpowiada na oczekiwania jej mieszkańców, co skutkuje poprawą jakości życia. Natomiast pozycja władz lokalnych staje się bardziej stabilna w wyniku wzrostu zaufania mieszkańców (Niecko 2012; Pawłowska 2008; Pawłowska, Staniewska, Konopacki 2012).

Logika partycypacji

Partycypacja społeczna w planowaniu przestrzennym jest procesem niezwykle trudnym, wymagającym odpowiednich umiejętności komunikacji pośród moderatorów (urbanistów, pracowników administracyjnych itp.). O złożoności przedmiotowych praktyk decyduje fakt, iż plany zagospodarowania przestrzennego są aktami prawa miejscowego, które regulują sposób użytkowania nieruchomości. Wiąże się to z permanentnym niezadowoleniem, próbami nacisku pojedynczych jednostek oraz środowisk dbających o swój interes materialny. Istotą jest zatem zminimalizowanie konfliktów społecznych przez partnerstwo w rozwiązywaniu problemów i szukaniu najlepszych rozwiązań.

Prawidłowo przeprowadzony proces dialogu społecznego powinien opierać się na zrozumieniu pośród wszystkich jego uczestników znaczenia roli, jaką mają do odegrania urbanisci i społeczeństwo. Nie może zabraknąć ani jednych, ani drugich. Ich wkład w kształtowanie planu miejscowego powinien być umiejętnie wyważony. Rola urbanisty jako jednostki wyspecjalizowanej w kształtowaniu ośrodków osadniczych, znającej m.in. rodzaje uwarunkowań przestrzennych, jest niebagatelna. W oczach społeczeństwa oraz władz lokalnych urbanista przez swoje działania powinien być odbierany jako osoba dźwigająca trud złożenia w harmonijną całość interesów wszystkich partycypantów, mając na uwadze dobro przyszłych pokoleń (Gzell 2012).

Postawa mieszkańców w procesie kształtowania przestrzeni powinna opierać się na akceptacji założeń ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju oraz charakteryzować się umiejętnością równoczesnego postrzegania rozwiązań planistycznych przez pryzmat:

- interesu prywatnego – odnoszącego się do kształtowania obszaru posiadanej nieruchomości oraz jej najbliższego otoczenia;
- interesu ogólnego – dotyczącego korzyści i strat związanych z konkretnymi rozwiązaniami zagospodarowania w odniesieniu do całej przestrzeni lokalnej (miejscowości) oraz w zakresie zagospodarowania terenów publicznych, występujących w tym obszarze.

Aby osiągnąć powyższy poziom, niezbędne jest uczciwe wykorzystanie sztuki komunikacji, tak by z jednej strony nie doprowadzić do niedoinformowania społeczności lokalnej, a z drugiej strony do manipulacji.

Sztuka komunikacji

Sztuka komunikacji to umiejętność porozumiewania się ludzi pomiędzy sobą. Dzięki wykorzystaniu odpowiednich metod dialogu istnieją i funkcjonują mniejsze lub większe społeczeństwa. Są one, w zależności od obranych technik komunikacji i stopnia świadomości jej uczestników, bardziej lub mniej zdolne do współpracy i osiągania celów, niedostępnych dla pojedynczych jednostek (Pawłowska 2008).

Pojedynczy akt komunikacji realizuje się, gdy nadawca z myślą o określonym odbiorcy (grupie odbiorców), chcąc przekazać informację, formułuje komunikat i przekazuje go za pomocą kanału komunikacyjnego. Odbiorca odbiera komunikat a następnie interpretuje go, czyli dekoduje jego treść. Zarówno proces kodowania przez nadawcę, jak i dekodowania przez odbiorcę określonej informacji dokonuje się przez filtr własnych doświadczeń, poglądów, inteligencji, aktualnej sytuacji społeczno-ekonomicznej, towarzyszących emocji itd. A więc zrozumienie tej samej informacji przez nadawcę może znacząco różnić się od zrozumienia odbiorcy. Istotne jest, aby w tym zakresie moderatorzy kierowali się empatią i wykorzystywali uniwersalne formy kanałów komunikacyjnych oraz komunikatów.

Dodatkowo w celu skutecznego prowadzenia dialogu moderatorzy powinni wykorzystywać odpowiednie postawy i działania, tj.:

- „myślenie w kategorii wygrana-wygrana”, czyli zmierzanie w trakcie prowadzonego dialogu do obopólnych korzyści i wzajemnego szacunku na wszystkich poziomach relacji;
- „dążenie najpierw do rozumienia innych, a potem bycia zrozumianym”
- chęć zrozumienia innych wymaga refleksji, doprowadzenie do tego, aby

zostać zrozumianym wymaga odwagi, skuteczność polega na zrównoważeniu lub połączeniu jednego i drugiego nastawienia;

- wykorzystanie efektu synergii, stanowiącego podstawę stosunków międzyludzkich i funkcjonowania każdego skutecznego zespołu; członkowie zespołu działającego synergicznie uzupełniają się i organizują w taki sposób, aby mocne strony jednych kompensowały słabości innych, w ten sposób optymalizuje się działanie, opierając się na mocnych stronach i amortyzując słabe strony poszczególnych osób (Covey 2007).

Formy komunikacji

Literatura przedmiotu podaje ogólny podział form komunikacji na bierne oraz czynne. Forma bierna dotyczy przekazywania komunikatów w jednym kierunku, np. za pomocą ulotek czy plakatów. Drugi rodzaj odnosi się do komunikacji obustronnej, polegającej na konsultowaniu się ze społeczeństwem w procesie decyzyjnym (Andrzejewska *et al.* 2007). Inne źródła podają jeszcze dodatkowo formę symetryczną, będącą kompilacją poprzednich form. Używana jest ona w najbardziej zaawansowanych procesach dialogu społecznego. Jej obecność związana jest ze współdecydowaniem mieszkańców odnośnie do danego tematu. Razem formy te kreują określone techniki dialogu:

- debaty – skierowane na poznanie opinii uczestników podczas dyskusji;
- badania – dotyczące poznania opinii respondentów przy wykorzystaniu narzędzi badawczych (rola uzupełniająca); w tej praktyce stosuje się, w zależności od rodzaju pożądanych informacji, metody: ilościowe (odpowiadające na pytanie „ile?”) lub jakościowe (odpowiadające na pytanie „jak?”).
- warsztaty – wykorzystywane do opracowania planu działania, wizji zmiany, wypracowania stanowisk mieszkańców; podczas warsztatów wykorzystywane są aktywne metody pracy.

Ponadto powyższe formy mogą być łączone z sobą i w ten sposób można tworzyć różnego rodzaju wariacje, często rozwinięte do tego stopnia, iż posiadają swoje własne nazwy³. Metody te są m.in. wynikiem dorobku wysoko rozwiniętych krajów Europy Zachodniej. Zastosowanie poszczególnych technik jest uzależnione m.in. wielkością budżetu decydentów czy stopniem skomplikowania podejmowanego tematu. Swoją obecnością mogą one wspierać proces planowania przestrzennego, a niekiedy nawet stanowić pryncypium dla całego procesu. W tabeli nr 1 przedstawiono tylko zarys wybranych technik (ze względu na ich złożoną budowę) predestynowanych do

³ Zbiór informacji na temat poszczególnych zaawansowanych form partycypacji społecznej dostępny jest za pomocą stron internetowych www.partycypacjaobywatelska.pl oraz www.decydujmyrazem.pl.

Tab. 1. Wybrane techniki komunikacji społecznej

/ Czas trwania Cel metody panel obywatelski		kilkaset do kilkunastu tys. os. / kilka lat (proces regularnie powtarzany)	opracowanie wizji przyszłości, planu działania
grupy wielokrotne		8–12 osób / dwukrotne spotkania po 1,5–2 h	poznanie potrzeb i opinii grupy osób na określony temat, śledzenie zmian opinii
wywiad indywidualny		osoba / 1,5–2 h	zaawansowana praca nad określonym tematem, złożonym zagadnieniem w celu wypracowania konkretnego rozwiązania
fokus		8–12 osób / 1,5–2 h	poznanie potrzeb, opinii grupy osób na określony temat
spacer badawczy		1–8 osób / 30 min – 1,5 h	poznanie opinii uczestników, opracowanie rozwiązań konkretnych kwestii
badanie ankietowe		kilkaset do kilku tysięcy osób / wypełnienie kwestionariusza 15–45 min	poznanie zachowań oraz zróżnicowania wyrażanych zdań na dany temat, wśród reprezentatywnej grupy osób
otwarta przestrzeń		kilkanaście do kilku tysięcy /dzień do kilku dni	zbadanie opinii reprezentatywnej grupy osób
debata publiczna CNDP		do kilkaset osób / 4 miesiące (maksymalnie)	udział obywateli w planowaniu dużych projektów strukturalnych
warsztaty przyszłościowe	warsztaty	25–30 osób / 1–2 dni – poznanie opinii i potrzeb pojedynczych osób	
<i>future city game</i>		ok. 25 osób / 1–2 dni	stworzenie wspólnej wizji rozwoju miejsca (społecznego, przestrzennego), stosowane we wczesnym etapie procesu planowania przestrzennego
<i>planning for real®</i>		ok. 500 osób kilka tygodni – kilka miesięcy	rozpoczęcie dyskusji – poznanie opinii na temat przestrzeni w celu wypracowania koncepcji
warsztaty konsultacyjne		10–35 osób / 1,5–2,5 h	analiza społeczności lokalnej z użyciem aktywnych, angażujących technik komunikacji w celu określenia opinii mieszkańców na dany temat oraz wyznaczenia priorytetów

– Szeroka partycypacja społeczna w planowaniu przestrzennym na poziomie lokalnym –

warsztat deliberatywny		10–15 osób / 1,5–2,5 h	analiza spraw dotyczących społeczności lokalnej z użyciem aktywnych, angażujących technik, wypracowanie opinii, określenie priorytetów
sąd obywatelski		12–16 osób / 2–4 dni (cały proces 2–3 miesiące)	wybranie scenariusza z kilku zaproponowanych
narada obywatelska		200–800 osób /dzień + czas na przygotowanie	opracowanie wspólnej wizji zmian, rozwoju, planu działania
forum lokalne		ok. 20 osób 2–4 h partycypacyjne formułowanie polityk i planów działań na poziomie lokalnym	
21st century town meeting		100 do kilku tysięcy / czasochłonne przygotowanie – wymaga zorganizowania dużego i technicznie zaawansowanego spotkania, samo spotkanie trwa dzień	podjęcie decyzji na określony temat, wypracowanie programu, strategii rozwoju
ocena partycypacyjna	warsztaty + badania	kilkanaście do kilkudziesięciu osób / kilka dni	dyskusja nad ważnym, angażującym, ale szerokim i ogólnym tematem, wypracowanie rekomendacji i zobowiązań

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.partycypacjaobywatelska.pl.

zastosowania w sferze planowania przestrzennego na szczeblu lokalnym. Zestawienie to ma na celu pokazanie mnogości dostępnych metod, które mogą zostać swobodnie użyte podczas procesu komunikacji.

Każda z wymienionych praktyk (tab. 1) odpowiednio użyta może znacząco wspomóc oparty na wspólnym interesie proces zagospodarowania przestrzeni lokalnej, lecz może również, np. przez niewłaściwe określenie celu lub niewystarczającą aktywność moderatora, doprowadzić do manipulacji wśród grupy mieszkańców (tworzenie się przywódców danych grup dyskusyjnych), a także ze strony decydentów. Dlatego użycie każdej metody musi być starannie przemyślane pod wieloma względami i wiąże się z dużą odpowiedzialnością prowadzących.

Systemy informacji przestrzennej

Obecnie rozwój społeczno-gospodarczy przejawia się kształtowaniem społeczeństwa informacyjnego. W wyniku rozwoju wiedzy oraz jej weryfikacji i zastosowań w pracach badawczo-rozwojowych powstają nowe przełomowe technologie, m.in. informacyjne i komunikacyjne (information and communications technology – ICT) oraz związane z nimi produkty, jak np. narzędzia oparte na systemach informacji przestrzennej (Zioło 2008).

Pojęcie systemu informacji przestrzennej – SIP (geographic information system – GIS) oznacza skomputeryzowany system umożliwiający pozyskiwanie, zarządzanie, przetwarzanie oraz udostępnianie zbioru danych „informacji przestrzennych” – rozumianych jako środowisko geograficzne oraz obiekty i zjawiska występujące w przestrzeni otaczającej człowieka. Informacje te są udostępniane jako geoinformacje, czyli dane o położeniu, geometrycznych właściwościach i przestrzennych relacjach obiektów, które mogą być identyfikowane w odniesieniu do ziemi. Materiały wprowadzane do SIP pochodzić mogą z bezpośrednich pomiarów terenowych (np. z wykorzystaniem GPS), skanowania i digitalizacji istniejących papierowych materiałów kartograficznych i planistycznych, pomiarów teledetekcyjnych. Mogą to być również dane w postaci tabel, wykresów, rysunków itp.

W SIP zbiory danych zorganizowane są jako warstwy tematyczne. Każda warstwa tematyczna pokrywa ten sam fragment terenu i zawiera jeden rodzaj informacji, np. rysunek MPZP, dane ewidencyjne itp. Poszczególne warstwy mogą być wyświetlane i analizowane pojedynczo lub w kombinacji z innymi warstwami tematycznymi (Litwin, Myrda 2005).

Obecnie w Polsce SIP są coraz częściej wdrażane w strukturę informacyjną samorządów lokalnych. Spowodowane jest to implikacjami Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 marca 2007 r. ustanawiającej infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej INSPIRE (Infrastructure for Spatial Information in the European Community). Dyrektywa INSPIRE ustanawia ramy dla aktywizacji działania infrastruktury informacji przestrzennej w Europie i określa standardy jej funkcjonowania oraz przedział czasowy, w którym jednostki samorządu lokalnego są obowiązane do stworzenia infrastruktury informacji przestrzennej dla swoich terytoriów. Celem dyrektywy jest wspieranie procesów dotyczących polityk wspólnotowych w zakresie m.in. planowania przestrzennego. Dyrektywa INSPIRE i konsekwencje z nią związane, m.in. w postaci interaktywnych portali mapowych, dają ogromne możliwości w prowadzeniu szerokich analiz przestrzennych oraz projektowaniu przestrzeni lokalnych opartym na szerokiej partycypacji. SIP umożliwia, m.in.

- dostęp do szerokiego wachlarza warstw tematycznych;

– Szeroka partycypacja społeczna w planowaniu przestrzennym na poziomie lokalnym –

- możliwość uzyskania informacji o każdym obiekcie znajdującym się na mapie;

- tworzenie analiz przestrzennych;

- tworzenie geowizualizacji 3D planów zagospodarowania przestrzennego stanowiących doskonałe uzupełnienie dyskusji publicznych oraz promocji terenów inwestycyjnych. Geowizualizacje 3D mogą przedstawiać zarówno teren objęty planem w czasie rzeczywistym, jak również przewidywany wygląd terenu np. za 20 lat;

- konsultacje społeczne połączone z równoczesną cyfrową prezentacją projektu koncepcji zagospodarowania przestrzennego, MPZP, studium;

- współpracę z innymi typami programów komputerowych (np. programy o modelu tabelarycznym) w celu usprawnienia współpracy poszczególnych wydziałów urzędu gminy; w efekcie zwiększa się baza danych o terenie oraz ułatwia dostęp do informacji;

- składanie wniosków, uwag do projektu dokumentu planistycznego przez edycję określonego obszaru, wprowadzenie proponowanej zmiany na rysunku planu, a następnie wysłanie propozycji do urbanistów analizujących uwarunkowania w określonej przestrzeni lokalnej⁴.

Możliwości zastosowania SIP są zbyt szerokie, aby je szufladkować do grupy metod partycypacji społecznej. Swoją obecnością mogą wspierać każdą z wymienionych w poprzednim rozdziale technik komunikacji, a zarazem stanowić źródło osobnej odpowiednio skonfigurowanej względem potrzeb bazy informacyjnej. W warunkach społeczeństwa informacyjnego systemy informacji przestrzennej stanowią najbardziej skondensowaną oraz najszybszą formę przekazywania komunikatów w procesie udziału społeczeństwa w planowaniu przestrzennym, którego celem jest osiągnięcie przestrzenno-architektonicznego oraz społeczno-ekonomicznego zrównoważonego rozwoju.

Proces wstępnego informowania mieszkańców prowadzony w ramach partycypacji społecznej w gminie Zabierzów w latach 2012–2013

Fakt, że partycypacja społeczna jest w dzisiejszych czasach wyjątkowo uzasadnionym elementem wspomagającym funkcjonowanie struktur samorządowych w zakresie planowania przestrzennego, potwierdzają efekty dzia-

⁴ Szeroka analiza korzyści płynących z systemów informacji przestrzennej w zakresie planowania przestrzennego, została wnikliwie przeprowadzona przez Fundację Partnerską Grupą Lokalnego Działania Ciuchcia Krasińskich. Efektem jest ogólnie dostępna prezentacja internetowa *Lokomotywa zrównoważonego rozwoju – partnerstwo na rzecz ekorozwoju w gminie. Zrównoważone planowanie przestrzenne z wykorzystaniem technologii GIS*, dostępna w internecie.

łań informacyjnych realizowanych w położonej na zachód od Krakowa gminie wiejskiej Zabierzów w latach 2012–2013. Administracyjnie gmina Zabierzów podzielona jest na 23 sołectwa. Łączna powierzchnia terenów gminy wynosi ok. 99,35 km². Obszar ten w 2013 r. zamieszkiwało 24 475 osób, w tym 12 651 kobiet i 11 824 mężczyzn (www.zabierzow.org.pl). Od lat 90. XX w. na terenie gminy widoczne są ruchy migracyjne, z dominującymi napływami ludności (m.in. w celach mieszkalnych) głównie z obszaru Krakowa (Raźniak, Winiarczyk-Raźniak 2013, Raźniak 2012), co wpływa na dynamiczne zwiększenie liczby mieszkań w gminie (Raźniak, Brzosko 2014). Zjawiska te dotyczą swoim zasięgiem przede wszystkim miejscowości położone we wschodniej części gminy. W efekcie dochodzi do przenikania i mieszania się struktur społecznych pod względem kulturowym oraz społeczno-ekonomicznym. Działania partycypacyjne w gminie Zabierzów rozpoczęto w lipcu 2012 r. Głównym założeniem przedsięwzięcia było doprowadzenie do poprawy jakości życia mieszkańców, m.in. przez stworzenie odpowiednich kanałów komunikacyjnych w zakresie planowania przestrzennego i udostępnienie publicznie możliwie największej liczby istniejących dokumentów planistycznych oraz dokumentów z nimi powiązanych, a także spotkania okolicznościowe jako źródła inspiracji.

W ramach prowadzonych prac m.in. utworzono SIP w formie aplikacji o nazwie „gminny portal mapowy” (www.planowanie.zabierzow.org.pl/portalmapowy), zawierającej niezbędne warstwy tematyczne (rysunek MPZP, studium, mapę ewidencyjną, ortofotomapę, mapę topograficzną itp.) oraz funkcje umożliwiające łatwe wyszukiwanie oraz pozyskiwanie szerokiego zakresu informacji przestrzennych. Gminny portal mapowy jest połączony funkcjonalnie z powstałą w tym samym czasie stroną internetową Wydziału Planowania Przestrzennego, Geodezji i Gospodarki Gruntami, którą wzbogacono o pozostały niezbędny zakres informacji oraz funkcjonalności umożliwiający zwiększenie procesu komunikacji, tj.:

- udostępniono cyfrowo całą dokumentację aktów planistycznych obowiązujących na terenie gminy, dostępną za pomocą łatwego w obsłudze interaktywnego rysunku przedstawiającego granice administracyjne sołectw. Po kliknięciu przez interesanta na poszczególne sołectwo następuje przekierowanie do działu, gdzie w czytelnej i prostej formie zostały umieszczone w wersji cyfrowej wszystkie dokumenty planistyczne i pokrewne, związane z okresami powstawania oraz obowiązywania konkretnego dokumentu planistycznego; prostota i czytelność niniejszej budowy ułatwia orientację mieszkańcom w odnajdywaniu MPZP obowiązujących dla kilkunastu miejscowości;

- wyselekcjonowano z istniejącego zbioru dokumentów (BIP, zharmonizowanych według dat powstania) uchwały rady gminy oraz rozporządzenia wójta gminy dotyczące wyłącznie planowania przestrzennego na terenie gminy Zabierzów. Za pomocą tego prostego zabiegu ułatwiono i przyspieszono miesz-

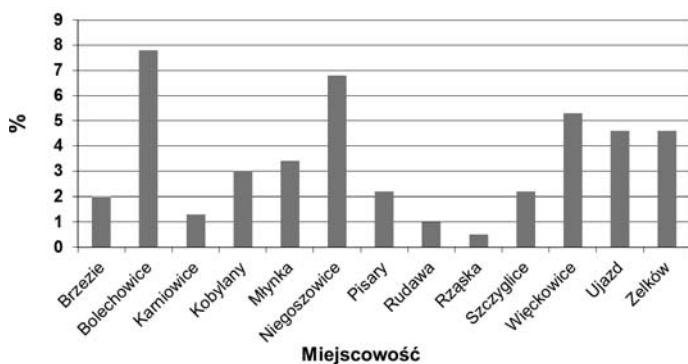
– Szeroka partycypacja społeczna w planowaniu przestrzennym na poziomie lokalnym –

kańcom dostęp do treści, m.in. dotyczących odpowiedzi na wnioski oraz uwagi związane ze sporządzeniem MPZP i studium. Informacje o problemach z wyszukiwaniem powyższej dokumentacji zostały przekazane pracownikom administracyjnym podczas prowadzonych spotkań empirycznych z mieszkańcami;

- stworzono nowe kanały komunikacyjne (np. newsletter) służące do szybkiego przekazywania najnowszych informacji w zakresie planowania przestrzennego (zmiany MPZP, terminy składnia wniosków, uwagi do projektów MPZP, studium itp.);

- umożliwiono zadawanie swobodnych pytań w zakresie planowania przestrzennego drogą mailową przez użycie formularza na stronie internetowej.

Rozpoczęto prewencyjne wyjazdy pracowników Wydziału Planowania Przestrzennego, Geodezji i Gospodarki Gruntami do poszczególnych sołectw (wyszczególnionych w ryc. 2), dzięki czemu zapewniono dialog z mieszkańcami starszymi wiekowo lub tymi, których wcześniejsza forma komunikacji nie dotyczyła. Mieszkańcy mogli kierować bezpośrednie i swobodne pytania do pracowników urzędu w zakresie planowania przestrzennego. Natomiast pracownicy mieli możliwość zapoznania się z obrazem poszczególnych grup społecznych. Spotkania stanowiły okazję do prezentacji funkcjonalności strony internetowej oraz gminnego portalu mapowego.

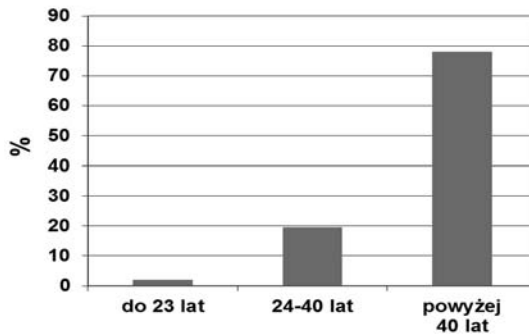

Ryc. 2. Odsetek mieszkańców danego sołectwa, biorących udział w badaniu

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych kwestionariuszowych.

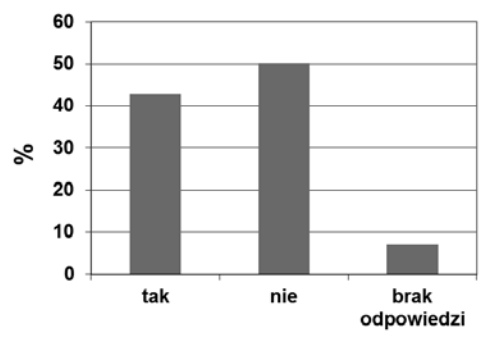
W toku prowadzonych prac zastosowano formę ankiet rozdawanych na łącznej próbie 311. osób. Respondentami były w większości osoby w wieku powyżej 40 lat (ryc. 3), czyli mieszkańcy potencjalnie doświadczeni w kontaktach z administracją publiczną, w tym ze sferą planowania przestrzennego. Za pomocą kwestionariusza pytano m.in. o ogólne odczucia dotyczące jakości przepływu informacji pomiędzy społeczeństwem a przedstawicielami władz Urzędu Gminy Zabierzów (ryc. 4.). Ponadto zapytano o stosunek do prowa-

dzenia działań edukacyjnych w zakresie planowania przestrzennego, np. spotkań informacyjnych z mieszkańcami sołectw, w których podjęto uchwałę o przystąpieniu do sporządzenia MPZP. Anketowani w zdecydowanej większości (81%) wyrazili chęć rozwijania tego typu aktywności (ryc. 5.). Postawa ta znalazła swoje odzwierciedlenie w deklarowanym przez interesantów poziomie wiedzy dotyczącej planowania przestrzennego. Mianowicie aż 48% respondentów nie wiedziało o istnieniu dokumentu Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Zabierzów (ryc. 7.). Równocześnie tylko 51% ankietowanych zadeklarowało swoje uczestnictwo w procesie sporządzania dokumentu planistycznego (ryc. 6), w sytuacji gdy cała powierzchnia gminy pokryta jest MPZP oraz obowiązuje studium.

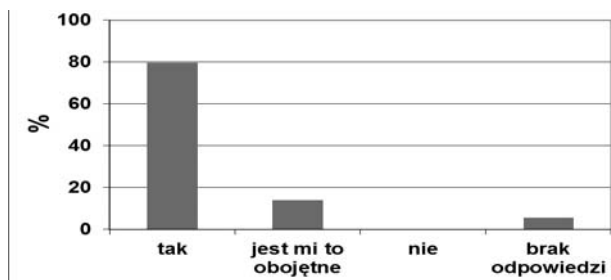
Ryc. 3. Struktura wieku ankietowanych udział w badaniu

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych kwestionariuszowych.

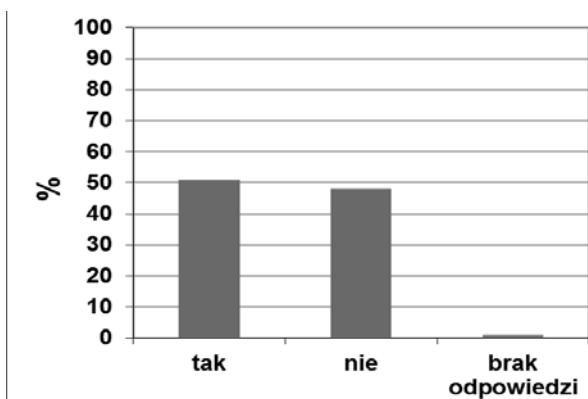
Ryc. 4. Czy jest Pan(i) usatysfakcjonowany(a) przepływem informacji pomiędzy Urzędem Gminy Zabierzów a mieszkańcami?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych kwestionariuszowych.

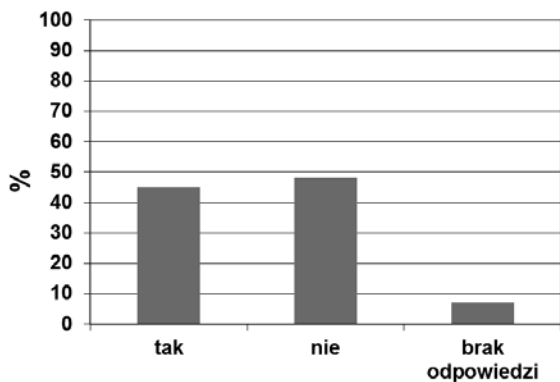
Ryc. 5. Czy uważa Pan(i), że Gmina powinna wdrażać działania edukacyjne w zakresie planowania przestrzennego?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych kwestionariuszowych.

Ryc. 6. Czy uczestniczył(a) Pan(i) w wyłożeniu projektu MPZP oraz (lub) studium?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych kwestionariuszowych.

Ryc. 7. Czy znane są Panu(i) pojęcia: studium, MPZP oraz (lub) Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Zabierzów?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych kwestionariuszowych.

Powyższe badanie pokazało problem niewystarczającego poziomu podstawowej wiedzy wśród mieszkańców w zakresie planowania przestrzennego oraz potwierdziło słuszność działań, tj. budowy strony internetowej czy spotkań okolicznościowych z mieszkańcami prowadzone w celach informacyjnych (edukacyjnych).

Szeroka partycypacja społeczna w procesie obligatoryjnym sporządzania MPZP w gminie Zabierzów w 2013 r.

Kiedy został zakończony proces aktywizacji kanałów komunikacyjnych oraz wstępnego informowania w zakresie planowania przestrzennego w ramach prowadzonej partycypacji społecznej na terenie gminy Zabierzów, w styczniu 2013 r. Rada Gminy Zabierzów przyjęła uchwałę w sprawie przystąpienia do sporządzenia MPZP dla czterech miejscowości położonych w północno-wschodnim fragmencie gminy (Bolechowic, Brzezia, Ujazdu, Zełkowa).

W sierpniu tego samego roku na drodze przetargu wyłoniono firmę mającą wykonać MPZP. Następnie po konsultacjach z sołtysami ogłoszono, wykorzystując plakaty (ryc. 8) oraz stronę internetową, komunikat dotyczący organizacji wstępnych spotkań o charakterze informacyjnym, które poprzedziły proces obligatoryjny. Przygotowano wydruki w skali 1:5 000 aktualnie obowiązującego MPZP dla przedmiotowych sołectw oraz Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Zabierzów. Materiał ten posłużył jako podstawa do rozpoczęcia dialogu z mieszkańcami (fot. 1). Mimo zróżnicowanej frekwencji proces informacyjny należy uznać za udany. Pośród przybyłych mieszkańców zauważalne było duże zainteresowanie przedmiotem dyskusji, poparte licznymi pytaniami. W toku rozmów zaprezentowano i omówiono podkłady graficzne studium oraz aktualnie obowiązującego MPZP. Ogólnie przedstawiono harmonogram kolejnych spotkań oraz etapów procesu planowania przestrzennego (kwestie sporządzania koncepcji planu, obligacje wynikające z ustawy itp.). Na koniec przypomniano o stronie internetowej, która stanowi istotny kanał komunikacyjny w procesie partycypacji oraz poproszono o przekazanie powyższych informacji jak najliczniejszej grupie mieszkańców w swoim otoczeniu.

– Szeroka partycypacja społeczna w planowaniu przestrzennym na poziomie lokalnym –

Ryc. 8. Plakat informacyjny

Źródło: projekt własny.

Fot. 1. Spotkanie informacyjne w miejscowości Ujazd

Źródło: fotografia własna.

Następnie między wrześniem a październikiem 2013 r. rozpoczęła się druga tura wyjazdów do sołectw, oparta na sprawdzonej już praktyce informacyjnej (ryc. 8) (plakatach i stronie internetowej – w funkcji newslettera). Tym razem były to wizyty z udziałem planistów spełniających rolę moderatorów. Spotkania zostały zorganizowane w celu prezentacji (przygotowanej wcześniej specjalnie przez biuro projektowe) bezstronnej koncepcji zagospodarowania przestrzennego (która równocześnie została udostępniona na stronie internetowej wydziału) dla obszaru przedmiotowych sołectw (fot. 2). Mieszkańcy uczestniczyli w tym wydarzeniu w stosunkowo dużej liczbie (w Bolechowicach ponad 70 osób). W toku dyskusji poruszano tematy proponowanego zagospodarowania przestrzeni przedmiotowych sołectw, w tym wyjaśniano, z czym wiążą się symbole wyznaczające poszczególne tereny (wielkości nowo wydzielanych działek itd.). Instruowano o kolejnych krokach procedury ustawowej oraz konsekwencjach z niej wynikających. Wyjaśniono mieszkańcom, jaką odgrywają rolę w procesie powstawania dokumentu planistycznego oraz jaką rolę odgrywają inni uczestnicy, jak np. instytucje opiniujące i uzgadniające projekt planu.

Ryc. 9. Plakat informacyjny

Źródło: projekt własny.

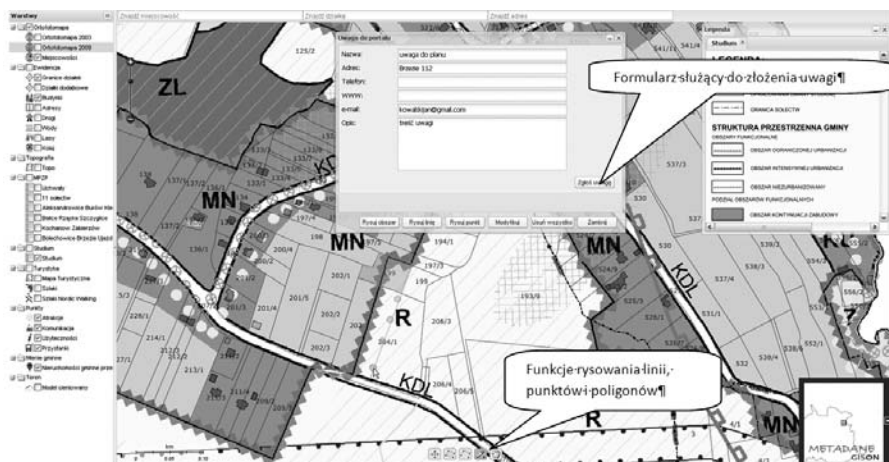
Fot. 2. Spotkanie w ramach prezentacji koncepcji zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Brzezie

Źródło: fotografia własna.

Na początku października 2013 r. rozpoczął się następny obligatoryjny etap sporządzania MPZP dla wybranych miejscowości, czyli składanie wniosków do planu. O tym etapie mieszkańcy zostali poinformowani, oprócz tradycyjnych środków przekazu, za pomocą strony internetowej (w tym funkcji newslettera) Wydziału Planowania Przestrzennego, Geodezji i Gospodarki Gruntami oraz plakatów. W efekcie wszystkich przeprowadzonych działań informacyjnych mieszkańcy czterech miejscowości (liczba ludności – ok. 4 110 osób) złożyli w ustawowo określonym terminie łącznie ok. 500 wniosków do MPZP. Dla porównania w 2010 r. podczas zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Zabierzów, kiedy to mieszkańcy byli informowani tylko tradycyjnymi środkami przekazu, złożono 1500 wniosków przy liczbie ok. 23 tys. mieszkańców. Zatem 500 wniosków dla zaledwie czterech miejscowości świadczy o sukcesie przeprowadzonych działań informacyjnych.

Podczas kolejnego etapu sporządzania MPZP, czyli składania uwag do projektu miejscowego planu, zostanie aktywowany kanał komunikacyjny w formie gminnego portalu mapowego (fot. 3). Umożliwia on rysowanie, m.in. poligonów, linii, punktów na dowolnych warstwach tematycznych (np. na ortofotomapie, studium, projekcie MPZP, ewidencji gruntów i budynków itp.), aby następnie gotowy rysunek, ilustrujący intencje autora, można było

uzupełnić o treść merytoryczną i wysłać go drogą elektroniczną do projektantów sporządzających miejscowy plan.

Fot. 3. Gmina Zabierzów – funkcja wnoszenia uwag do projektu MPZP za pomocą gminnego portalu mapowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.planowanie.zabierzow.org.pl/portalmapowy.

Ze względu na m.in. odległe terminy kolejnych etapów procesu kreowania MPZP autor niniejszej pracy zdecydował się na zakończenie powyższego opisu po części nowatorskiego (w warunkach polskich) procesu partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym na terenie gminy Zabierzów.

W pełni miarodajne efekty zastosowanych dotychczas działań oraz ich skala będą widoczne i odczuwalne dopiero po pewnym upływie czasu w formie komentarzy miejscowej społeczności, ich przedstawicieli, inwestorów, a także zmieniającego się obrazu całych miejscowości.

Na zakończenie należy podkreślić, iż wszystkie powyżej opisane działania dotyczące partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym na terenie gminy Zabierzów zostały zrealizowane z inicjatywy pracowników Wydziału Planowania Przestrzennego, Geodezji i Gospodarki Gruntami Urzędu Gminy Zabierzów. Spotkania z mieszkańcami odbywały się poza określonymi normami czasu pracy, natomiast materiały informacyjne, jak np. ulotki, plakaty czy strona internetowa, zostały również wykreowane i zrealizowane przez pracowników administracyjnych.

Na podstawie powyższych informacji, zdaniem autora, szeroka partycypacja społeczna w swej idei powinna być procesem obowiązkowym wpisanym do budżetu gmin, jako narzędzie służące do zapewnienia stabilnego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Wnioski

Partycypacja społeczna jest zdecydowanie bezcennym elementem polityki prowadzonej przez władze lokalne, szczególnie w dziedzinie planowania przestrzennego. Umożliwia moderowanie procesów rozwiązywania konfliktów i poszukiwania konstruktywnych kompromisów, które powinny wzbogacać przestrzeń, poprawiając przy tym jakość życia jej mieszkańców.

Permanentne występowanie konfliktów jest niejako nieodłączną cechą procesów planowania i realizacji zmian w przestrzenno-architektonicznym obrazie jednostek osadniczych. W celu faktycznej poprawy niezbędna jest aktywność na rzecz powszechnej edukacji, m.in. młodego pokolenia, pod kątem budowania wysokiego poziomu świadomości społeczno-gospodarczej oraz w zakresie ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju, a także postaw takich jak przedsiębiorczość. W warunkach polskich, dzięki bogatym doświadczeniom krajów Europy Zachodniej, na których można bazować, istnieje możliwość wybrania, a następnie wdrożenia, odpowiednich metod partycypacji w zaistniałej sytuacji planistycznej na szczeblu lokalnym. Jest to niezwykle istotne, ponieważ prawo miejscowe ustanowione z uwzględnieniem szerokiej partycypacji społecznej oznacza dużą stabilność i trwałość społeczno-gospodarczą.

Pamiętać jednak należy, iż metody partycypacji społecznej bardzo łatwo przekształcić celowo lub przez zaniedbanie w metody manipulacji. Kluczową kwestię w tym zakresie odgrywa rozróżnienie, hierarchizacja i wzajemna akceptacja zadań, jakie mają do spełnienia podstawowi aktorzy procesu dialogu społecznego, tacy jak urbaniści, mieszkańcy czy władza lokalna. Partycypacja pojmowana wprost jako oddanie decydującego głosu osobom zainteresowanym jest błędnym zrozumieniem tego założenia.

W latach 2012–2013 przeprowadzono proces partycypacji społecznej w zakresie planowania przestrzennego na obszarze podkrakowskiej gminy Zabierzów. Zastosowanie odpowiednich działań informacyjnych przyczyniło się do wzrostu uczestnictwa społeczności lokalnej na formalnym etapie sporządzania MPZP. Podczas prowadzonych prac zastosowano ankiety rozdawane. Na podstawie informacji w nich zawartych pracownicy administracji mogli poznać zarówno stosunek mieszkańców do nowatorskiego procesu partycypacji, jak i ich poziom wiedzy na temat podstawowych zagadnień związanych z planowaniem przestrzennym (por. ryc. 6). Informacje te zostały wykorzystane podczas kolejnego etapu wyjazdów do poszczególnych sołectw, gdzie m.in. szczegółowo rozróżniono i wyjaśniano, czym są dokumenty planistyczne i jaką odgrywają rolę w życiu każdego człowieka. Natomiast strona internetowa wydziału została wzbogacona o dział, w którym w formie „pytań i odpowiedzi” wyjaśniono podstawowe kwestie z zakresu planowania przestrzennego.

Summary

Social participation as occurrence, include residents to assist on process of spatial planning, standing necessary component in local politic. Unfortunately polish legal regulations are not obligating community to consultation in this process. Also awareness of the politic elites about benefits from social participation, like minimizing conflicts, usually is very small (with the exception of big cities) .

Long traditions of the Western European countries, in conducting a social conversations, let to use and verify different forms of the social communication, which with a bit desire, empathy and understanding of local authorities, can be freely implement in to structure operations of the local government at the level of a commune, without prejudice to the general regulations about spatial planning. Additional reason to increase social participation in spatialing is European Parliament Directive; „INSPIRE”, which obligate Local Commune Government to use in their structure Spatial Information System, until the end of 2013. In 2013 from the initiative of the Head of the Cathedral of Spatial Planning, Surveying and Land Economy of Commune Zabierzów, started social dialog with inhabitants of the Zabierzów. Start of the dialog were consisted on building special communication channels and on the empiric knowing social environments in the Commune, by the analyzing their knowledge about spatialing and interesting given topic or potential cooperation.

On the received informations basis granted the corresponding form of the Spatial Information System in the form of Cathedral website and „commune portal maps”. Next step of the process was composing spatial development plan on the territory of the four resorts, located on fragment of North – East Commune. There were visible positive measures of earlier changes of Spatial Development Plan, for example: greater interest in changing procedure of spatial development plan in form of large numbers filing applications for local plan.

key words: social participation, spatial planning, Geographical Information System, commune Zabierzów

Literatura

- Covey S. (2007), *7 Nawyków skutecznego działania*, Poznań: Rebis.
- Czarnecki W. (1965), *Planowanie miast i osiedli*, Warszawa: PWN.
- Gzell S. (2012), *Czy urbaniści wiedzą lepiej?* „Przegląd Urbanistyczny”, V/12, 12.
- Kwiatkowski J. (2003), *Partycypacja społeczna i rozwój społeczny*, Warszawa: Agencja Wydawniczo-Reklamowa MT.
- Litwin L., Myrda G. (2005), *Systemy Informacji Geograficznej. Zarządzanie danymi przestrzennymi w GIS, SIP, SIT, LIS*, Gliwice: Helion.
- Niećko E. (2012), *Urbanistyka społeczna*, „Przegląd Urbanistyczny”, V/12, 16.
- Pawłowska K. (2008), *Idea partycypacji społecznej*, [w:] eadem (red.), *Przeciwdziałanie konfliktom wokół ochrony i kształtowania krajobrazu. Partycypacja społeczna, debata publiczna, negocjacje*, Kraków: Wydawnictwo PK, A, 57–73.
- Pawłowska K. (2008), *Komunikacja społeczna*, [w:] eadem (red.), *Przeciwdziałanie konfliktom wokół ochrony i kształtowania krajobrazu. Partycypacja społeczna, debata publiczna, negocjacje*, Kraków: Wydawnictwo PK, B, 11–22.
- Pawłowska K., Staniewska A., Konopacki J. (2012), *Udział społeczeństwa w ochronie, zarządzaniu i planowaniu krajobrazu – podręcznik dobrych praktyk*, Kraków–Warszawa: Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska.

– Szeroka partycypacja społeczna w planowaniu przestrzennym na poziomie lokalnym –

- Raźniak P., Brzosko-Sermak A. (2014), *Zmiany warunków mieszkaniowych w regionie miejskim Krakowa*, [w:] E. Kaczmarek, P. Raźniak (red.), *Społeczno-ekonomiczne i przestrzenne przemiany struktur regionalnych*, Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM, 1, 66–84.
- Raźniak P., Winiarczyk-Raźniak A. (2013), *Spatial Distribution and Differences in Migration Patterns and Revenues of Gminas in the Kraków Metropolitan Area*, „Bulletin of Geography. Socio-economic Series”, 19, 73–86.
- Raźniak P. (2012), *Procesy społeczno-ekonomiczne w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym*, „Prace Geograficzne UJ”, 129, 63–81.
- Ziobrowski Z., Rębowska A. (red.) (2002), *Dylematy gospodarki przestrzennej. Od diagnozy do procedur administracyjnych*, Kraków: Instytut Rozwoju Miasta.
- Zioło Z. (2008), *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju gospodarki opartej na wiedzy*, [w:] Z. Zioło, T. Rachwał (red.), *Rola przedsiębiorczości w gospodarce opartej na wiedzy*, Warszawa–Kraków: Nowa Era, ZPiGP IG UP.

Akty prawne

- Uchwała Nr XXXI/244/13 Rady Gminy Zabierzów z dnia 25 stycznia 2013 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sołectw Bolechowice, Brzeziny, Ujazd i Zelków w Gminie Zabierzów – w części obejmującej tereny od południowej krawędzi drogi powiatowej nr 2128 K w kierunku północnym.
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. 2012 poz. 647.
- Dyrektywa 2007/2/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 marca 2007 r. ustanawiająca infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej (INSPIRE), Dz.U.UE L 108/1.

Netografia

- Andrzejewska M., Baranowski M., Fiedziukiewicz K., Kowalska A., Matuszkiewicz M., Rusztecka M., Roo-Zielińska E., Solon, J. (2007), *O partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym. Zastosowanie geowizualizacji w celu wzmocnienia udziału społecznego w planowaniu przestrzennym*, dostępne na: www.pspe.gridw.pl (zakładka: Do pobrania).
- Decydujemy Razem, www.decdujemyrazem.pl.
- Gminny Portal Mapowy, www.planowanie.zabierzow.org.pl/portalmapowy.
- Laboratorium Partycypacji Obywatelskiej, www.partycypacjaobywatelska.pl.
- Lokomotywa zrównoważonego rozwoju – partnerstwo na rzecz ekorozwoju w gminie. *Zrównoważone planowanie przestrzenne z wykorzystaniem technologii GIS*, www.ekorozwoj.ews21.pl/files/prezentacje/10_przestrzenny.ppsx (dostęp: 1.10.2014).
- Przesłanie IV Kongresu Urbanistyki Polskiej, dostępne na: www.tup.org.pl (zakładka: Kongres urbanistyki / IV w Lublinie 2012).
- Urząd Gminy Zabierzów, www.zabierzow.org.pl.